

**МИРЗО УЛУҒБЕК НОМИДАГИ ЎЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ
УНИВЕРСИТЕТИ**

ҲУҚУҚШУНОСЛИК ФАКУЛЬТЕТИ

“Фуқаролки ҳуқуқи ва фуқаролик процесси”

кафедраси

***МАВЗУ: МУСУЛМОН МАМЛАКАТЛАРИДАГИ КОРПОРАТИВ
ТАШКИЛОТЛАР***

КУРС ИШИ

Бажарди: Содиқов Д.

Текширди: ўқитувчи Содиқов Х.М.

Тошкент – 2014 й.

***МАВЗУ: МУСУЛМОН МАМЛАКАТЛАРИДАГИ
КОРПОРАТИВ ТАШКИЛОТЛАР***

РЕЖА:

- 1. Мусулмон авлатлари корпоратив ташкилотларининг
ҳуқуқий асослари ҳақида*
- 2. Тўлиқ ширкат ва тўлиқ ширкат ишларини бошқариш*
- 3. Ширкат фаолиятини тўхтатиш*

***Мусулмон авлатлари корпоратив ташкилотларининг ҳуқуқий
асослари ҳақида***

Замонавий мусулмон мамлакатлари хўжалик жамиятлари ва ширкатларининг ҳуқуқий ҳолати ушбу мамлакатларнинг сиёсий-ҳуқуқий ва ижтимоий-иқтисодий ривожланиш хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда у ёки бу даврларда қабул қилинган уларнинг Фуқаролик, Савдо кодекслари, компаниялар тўғрисидаги қонунлари ва бошқа тегишли қонунчилик ҳужжатлари билан белгиланади.

Жазоирнинг хусусий ҳуқуқи аралаш хусусиятга эга бўлиб, унда романо-герман ва ислом ҳуқуқий тизими унсурларининг бирикиши кузатилади. 1975 йилга қадар Жазоирда Франциянинг 1804 йилги Фуқаролик кодекси амал қилган. 1975 йилда эса Жазоир тўрт китоб, 1003 моддадан иборат ўзининг Фуқаролик кодексини қабул қилди. Кодексида юридик шахсларга бор йўғи тўртта модда ажратилган. 49-моддада бундай шахслар доирасига кирувчи шахсларнинг қуйидаги рўйхати келтирилади: давлат, вилоятлар, коммуналар, корхоналар, баъзи муассасалар, кооперативлар, қонун томонидан юридик шахс сифатида тан олинган шахсларнинг бирлашмалари. Хусусий секторга нисбатан Францияда Савдо кодекси қўлланилади. Хусусий инвестициялар 1966 йилги Инвестиция кодекси билан тартибга солинади.

XX асрнинг 80-йиллари охирларида Жазоир хўжаликни бозор иқтисодиётига ўтказиш бошлади. 1988 йилги давлат иқтисодий корхоналари тўғрисидаги қонун давлат корхоналарини акционерлик жамиятлари ва хусусий мулк сифатида беришни назарда тутди. Хорижий маблағларни фаол тарзда иқтисодиётга киритиш сиёсати амалга оширилмоқда. Чет эл инвестицияларига нисбатан чекловлар олиб ташланган, уларга олган даромадларини олиб чиқиб кетиш ҳуқуқи берилган, шунингдек, нефт ва газ саноати соҳасига хорижий маблағни киритишга рухсат этилган.

XIX асрнинг охирларида Мисрда романо-герман ҳуқуқини андоза қилиб ола бошлади. Хусусан, 1875 йил қабул қилинган Фуқаролик кодекси француз ҳуқуқий доктринасининг кучли таъсири кузатилади. Миллий

фукаролик ҳукуки асосларини шакллантиришга бўлган интилиш 1948 йилда янги Фукаролик кодексининг қабул қилинишига олиб келди. У ислом ҳуқуқининг бир қатор меъёр ва институтларини мустаҳкамлаган бўлсада, асосан Европа қонунчилиги, айниқса, Франциянинг 1804 йилдаги Фукаролик кодексини ўзлаштирди. Мисрда савдо ҳуқуқининг асосий манбаи бўлиб, 1883 йилда француз модели асосида қабул қилинган Савдо кодекси ҳисобланади. Шу билан биргаликда қуйидаги бир қатор йирик қонунлар ҳам амал қилади: 1998 йилги компаниялар тўғрисидаги қонун, 1983 йилги Лизинг тўғрисидаги қонун, 1995 йилги Лизинг тўғрисидаги қонун, 1949 йилги Патент тўғрисидаги қонун, 1992 йилги Муаллифлик ҳуқуқи тўғрисидаги қонун, 1939 йилги Савдо маркалари тўғрисидаги қонун ва бошқалар.

XX асрнинг 90-йилларида Миср ҳукумати миллий иқтисодиётни ривожлантириш ва иқтисодий муносабатларни эркинлаштириш борасидаги ислохотларни давом эттирди. 1991 йилги жамоат қорхоналари тўғрисидаги қонун турли кўринишдаги тўлиқ ёки коммандит шаклидаги ширкатлар, шунингдек, акционерлик жамиятларини тузишга ёрдам берган, жамоат қорхоналарининг акцияларини сотиб олиш ҳуқуқини хусусий, шу жумладан хорижий инвесторларга бериш орқали кенг камровли хусусийлаштиришнинг амалга оширилишига олиб келди. 1997 йилда чет эл инвестицияларини рағбатлантириш ва уларнинг қафолатлари тўғрисидаги қонун қабул қилинди. Қонун чет элликларга Миср банклари акцияларини сотиб олишга рухсат берди ва улар томонидан бир қанча жамоат банкларини хусусийлаштирилишига йўл қўйди. 1995 йилги суғурта тўғрисидаги қонун суғурта компаниялари капиталларида чет элликларнинг улуши чегараси (49%)ни олиб ташлади ва давлат суғурта ташкилотларини хусусийлаштиришга рухсат берди.

Иорданияда аралаш ҳуқуқ тизими мавжуд бўлиб, унинг асосий қисми Европа давлатлари ҳуқуқ тизимларидан ўзлаштирилган ҳуқуқларга асосланади, шахсий мақом масалалари (никоҳ, оила, мерос) эса ислом

хукуки билан тартибга солинади. Фуқаролик ҳуқуқининг муҳим манбаи сифатида 1976 йилда Миср Фуқаролик кодекси намунаси асосида қабул қилинган Фуқаролик кодекси амал қилади. У кириш қисми ва тўртта китобдан иборат. Иқтисодий қонунлар хусусий тадбиркорлик ва чет эл инвестициясини рағбатлантиришга йўналтирилган. 1995 йилда маҳаллий ва чет эл инвесторлари учун қўшимча рағбатлар ва солиқ имтиёзларини назарда тутадиган инвестицияларни рағбатлантириш тўғрисидаги қонун қабул қилинди. 1930 йилда ширкат тўғрисидаги, 1962 йилда эса савдо тўғрисидаги қонун қабул қилинди. Иқтисодиёт хусусий секторининг ривожланиши барча турдаги компаниялар (хўжалик жамиятлари ва ширкатлари)ни қамраб олган 1989 йилги «Компаниялар тўғрисида»ги қонунни қабул қилишни талаб этарди. Уларда бошқа араб мамлакатлари ўхшаш қонунларининг меъёрлари қабул қилинган.

Ироқнинг фуқаролик ҳуқуқи унинг ҳуқуқий тизимининг аралаш характерда эканлигини яққол намоён этади. 1951 йилда қабул қилинган ва 1953 йилда кучга кирган Фуқаролик кодекси тўла маънода романо-герман ҳуқуқи қоидаларига асосланиб, ўз моддаларида ислом ҳуқуқининг бир қатор қоидаларини акс эттирди.

Эроннинг фуқаролик ҳуқуқи унинг ҳуқуқий тизими каби тўлиқ равишда аралаш хусусият касб этади. Шахсий мақом масалалари (никоҳ-оила ва ворислик муносабатлари) ислом ҳуқуқи, қолган муносабатлар эса француз модели асосидаги романо-герман ҳуқуқ ҳуқуқ тизими анъаналари билан тартибга солинади. Романо-герман фуқаролик ҳуқуқининг Эрон ҳуқуқига кириб келиши XX асрнинг 20-йиллари охирларида бошланди. Фуқаролик қонунчилигининг асосий манбаси 1929-1935 йилларда қабул қилинган Фуқаролик кодекси ҳисобланади. Эрон савдо ҳуқуқи ва иқтисодий қонунчиликнинг ривожланишида Европа мамлакатларининг қонунчилик сиёсати кенг қўлланилган. Савдо кодекси 1932 йилда француз намунасига асосан қабул қилинди. У билан бирга 1931 йилда қабул қилинган патент ва савдо маркалари тўғрисидаги ҳамда компанияларни

рўйхатдан ўтказиш тўғрисидаги қонун ва бошқа қонун ҳужжатлари амал қилади.

Покистон Савдо ҳуқуқи қонунчиликлари ва Англия ҳамда Британия Ҳиндистонининг прецедент ҳуқуқига асосланади. Шартномалар тўғрисидаги қонун ўз моҳиятига кўра инглиз шартнома ҳуқуқи кодификациясини ифодалайди. Покистон 1913 йилги Ҳиндистоннинг компаниялар тўғрисидаги қонунини ўз кучида қолдирди. Банкротлик тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ҳам инглиз моделидан келиб чиқади. Фонд бозори 1969 йилда қабул қилинган қимматли қоғозлар ва фонд бозорлари тўғрисидаги Ордонанс билан тартибга солинади. 1984 йилги Компаниялар тўғрисидаги Ордонанс хўжалик жамиятлари ва ширкатларининг фаолиятини, акцияларнинг муомалада бўлиш қоидаларини ўрнатиш орқали уларнинг оборотини тартибга солади.

Ҳозирги кунда Покистон иқтисодиёти давлат томонидан тартибга солишдан эркин бозор муносабатларига ўтиш даврини бошидан кечирмоқда. Давлат секторини хусусийлаштириш фаол тарзда амалга оширилмоқда. Иқтисоднинг қишлоқ хўжалиги, хизматлар кўрсатиш ва ижтимоий сектор каби соҳаларига чет эл инвестициялари киритилмоқда. 1976 йилги чет эл хусусий инвестициялари тўғрисидаги қонун ва икки томонлама халқаро келишувларга кўра тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар экспроприациядан ҳимоя қилинган.

Саудия Арабистони фуқаролик ҳуқуқида марказий ўрин ислом ҳуқуқи ва шариат қоидалари (қуръон ва Сунна)га зид бўлмаган низомларга (мамлакатда амал қилувчи ҳуқуқий актлар) тегишлидир.

Ислом ҳуқуқи хусусий мулк ҳуқуқини қаттиқ ҳимоя остига олиб, тузилган шартноманинг муқаддаслиги тамойилини ўрнатади. Шу билан бир вақтда кредитлар юзасидан фоизлар олиншини тақиқлайди. Тижорат соҳасида ислом ҳуқуқининг асосий қоидаларига мос тарзда хориж тажрибасини ҳисобга олиб қабул қилинган бир қатор низомлар амал қилади. Жумладан, ўз моҳиятига кўра Савдо кодексини ифодалайдиган ва

негизини 1850 йилда француз Савдо кодексига асосан қабул қилинган ислом Савдо кодекси ташкил этадиган 1930 йилда қабул қилинган Савдо суди тўғрисидаги низом амал қилади. Бундан ташқари, Савдо ҳуқуқи соҳасида компаниялар ва тижорат қоғозлари тўғрисидаги қонунлар амал қилади. Вексел қонунчилиги Женева вексел қонунига асосланади. 1996 йилда Банкротлик тўғрисидаги низом қабул қилинди.

Чет эл инвестициялари тўғрисидаги низом эса 1978 йилда қабул қилинган эди. Хорижий ва маҳаллий тадбиркорлар мустақил тарзда хусусий корхоналар ташкил этиш, қонунда тақиқланмаган ёки махсус рухсат олишни талаб этмайдиган ҳар қандай хўжалик фаолият тури билан эркин шуғулланиш ҳуқуқига эга. Саудиялик бўлмаган фуқаролар баъзи кам учрайдиган ҳолатларни инобатга олмаганда, кўчмас мулк сотиб олиш ҳуқуқига эга бўлишмайди. Чет эл инвестициялар, айниқса қўшма корхоналар ташкил этилиши рағбатлантирилади. Саудиялик шерик бундай корхоналарда камида 25% капиталга эга бўлиши лозим. Хўжалик ҳаётининг замонавий шакллари вужудга келмоқда. 1985 йилда қиролликда шахсий фонд бозори пайдо бўлди. 1997 йилдан бошлаб эса унга хорижликларнинг ҳам иштирокига рухсат этилди.

Сурия хусусий ҳуқуқи мамлакат ҳуқуқий тизимининг романо-герман ва ислом ҳуқуқи маданияти унсурлари билан бирикиб кетганлигини кўрсатади.

Суриянинг ашёвий ва мажбурият ҳуқуқини биринчи навбатда, Миср Фуқаролик кодексидан кўчирилган, 1949 йилда қабул қилинган Фуқаролик кодекси тартибга солади. У қабул қилингунига қадар мамлакатда фуқаролик ҳуқуқининг асосий манбаси бўлиб ислом ҳуқуқининг машҳур турк кодификацияси «Мажалла» ҳисобланган.

Сурияда ҳозирги кунда иқтисодий муносабатларни эркинлаштириш ва хусусий тадбиркорликни рағбатлантириш сиёсати амалга оширилмоқда. 1991 йилги «САРда инвестициялар тўғрисида»ги қонуни мамлакат иқтисодининг муҳим соҳаларига маҳаллий ва хорижий инвестицияларни

жалб қилишга қаратилган. Мазкур қонунга асосан компаниялар директорлар кенгашидаги чет элликларнинг энг кўп сони чегараси янада оширилди. У холдинг компаниялар ва шунга ўхшаш юридик шахслар ташкил этишда амал қилади. 1949 йилга қадар Сурияда Франциянинг 1807 йилги Савдо кодексидан кўчирилган 1856 йилги усмонийлар Савдо кодекси амал қилган. 1949 йилда қабул қилинган амалдаги Савдо кодекси Сурия тижорат ҳуқуқининг асосий манбаси бўлиб ҳисобланади.

Суданда фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларни тартибга солиш мақсадида 1889 йилдан бошлаб инглиз «Умумий ҳуқуқи» қўлланила бошланди. Унинг таъсир доираси фуқаролик ҳуқуқининг кўпгина институтлари ва тўла равишда савдо ҳуқуқини қамраб олган. 1971 йилда кўпгина араб мамлакатлари Фуқаролик кодексларининг асоси бўлган Миср вариантыдаги француз Фуқаролик кодекси моделидан андоза олишга ҳаракат қилинди. 1974 йилга келиб Судан «Умумий ҳуқуқ» тизимига махсус қайтди. 1984 йилда эълон қилинган ҳуқуқий тизимни исломлаштириш курсига асосан инглиз ҳуқуқи тегишли тамойилларининг кодификациясини ташкил этувчи бир қатор ҳуқуқий ҳужжатлар (1974 йилги шартномалар, савдо, вакиллик тўғрисидаги ва бошқа қонунлар) бекор қилинди ва ислом мажбурият ҳуқуқи тамойилларини ўзида акс эттирган фуқаролик ҳуқуқий муносабатлар тўғрисидаги қонун қабул қилинди.

Тўлиқ ширкат ва тўлиқ ширкат ишларини бошқариш

Араб мамлакатлари қонунчилиги бўйича ширкат ҳар бири умумий маблағ ва мулкни шакллантириш, даромад ва харажатларни тақсимлашда

иштирок шарт бўлган, ҳамкорликда тадбиркорлик фаолиятини амалга оширувчи бир неча шахсларнинг шартномавий бирлашуви сифатида тушунилади. У бир-бирини билган ва бир-бирига ишонган (яъни, ширкат иштирокчиларнинг шахсий муносабатлари, шу жумладан улар ўртасидаги ишончга ҳам таянади) икки ёки ундан ортиқ шахслар, аксарият ҳолларда қариндошлар ёки дўстларнинг бирлашиши натижасида пайдо шакллантирилади.

Иштирокчига бўлиши мумкин бўлган ғирром рақобат туфайли ўзининг ёки бошқа шахсларнинг манфаатини кўзлаб, ширкат чегарасидан чиққан ҳолда ўз вазифасини амалга ошириш тақиқланади. Одатда ширкат иштирокчилари иштирокчининг фаолият тури ва чегарасини келишиб олишади ва у ширкатнинг барча талабларини бажаришга мажбур бўлади ҳамда ўз меҳнати учун ширкат даромадидан унинг улушини бекор қилишгача тўлиқ жавобгар бўлади.

Турли кўринишдаги корпорацияларнинг, шу жумладан араб мамлакатлари корпоратив ташкилотларининг ривожланиши ўзининг алоҳида хусусиятларига эга.

Шахсларнинг биргаликда тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш мақсадида тузадиган бирлашмаси шакли сифатида ширкат ҳақида инсоният эраמידан аввалги вақтларда ҳам билган. Араб мамлакатлари бундай фаолият юритиш шаклини исломга қадар ҳам билишган. Шундай ширкатлар шаклларида бири сифатида бир шахснинг иккинчи бир шахсга даромадни тенг тақсимлаш шарти асосида савдо ёки бошқа хунармандчилик фаолияти билан шуғулланиш учун фойсиз қарз беришини мисол келтириш мумкин.

Араб мамлакатлари қонунчилигида биринчи марта ширкат шартномасининг шакли борасида талаб қўйилмади. Шартномалар кўп ҳолларда оғзаки шаклда тузиларди. Шунга қарамасдан, шартнома иштирокчилари шартнома асосида олган мажбуриятларини бажарардилар. Ширкат шартномаларини ёзма шаклда тузиш савдо-иқтисодий

муносабатларининг ривожланиши билан амалга оширила бошланди. Қонунчиликда шартнома иштирокчиларини ҳимоя қилишда, айниқса, ширкат шартномаси ҳақиқий эмас деб топилиши керак бўлган ҳолларда қатор қийинчиликларни келтириб чиқарадиган шартномаларни рўйхатдан ўтказиш борасида ҳам ҳеч қандай талаб йўқ эди.

Белгиланган тартибда рўйхатга олингандан кейин ширкат юридик шахс ҳуқуқини қўлга киритади ва турли муносабатларда мустақил иштирок этади. Тўлиқ ширкат ишларини бошқариш барча иштирокчиларнинг розилиги асосида амалга оширилади. Таъсисчиларнинг кўплиги сабабли ширкат ишларини бошқариш вазифаси унинг иштирокчилари томонидан уларнинг бири ёки бир нечасига топширилади. Иорданиянинг компаниялар тўғрисидаги қонунининг 17-моддасига асосан «ҳар бир иштирокчи ширкатни бошқаришда иштирок этиш ҳуқуқига эга, таъсис шартномасида ширкат ишларини бошқарадиган ва имзо ҳуқуқига эга бўлган иштирокчиларнинг исмлари, вакилларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари кўрсатилган бўлиши керак. Вакиллар бу иши учун иш ҳақи олишга ҳақли эмас. Бундай ишлар учун иш ҳақи фақат ширкатнинг барча иштирокчилари розилиги билан тўланиши мумкин». Бошқа араб мамлакатлари қонунчилигида ҳам шунга ўхшаш меъёрларни учратиш мумкин.

Қонунчиликда кўрсатилишича, вакил (директор деб ҳам юритилади) иштирокчилар ёки бегона шахслар томонидан сайланмайди, балки тайинланади. Кўп ҳолларда бу иштирокчиларнинг бири бўлади, чунки, ширкатнинг бегона шахс томонидан бошқарилиши унинг фаол фаолиятини, бу шахснинг ширкат ишлари учун на шахсий ва на моддий жавобгар бўлмаганлиги сабабли ўз мажбуриятларига нисбатан виждонан муносабатда бўлишини кафолатламайди. Директорнинг тайинланиши таъсис шартномаси ёки махсус қўшимча шартнома орқали амалга оширилиши мумкин. Бунинг учун ҳар қандай ҳолатда ҳам таъсис

шартномасида бўлгани сингари оддий кўпчилик овоз эмас, балки барча иштирокчиларнинг розилиги талаб этилади.

Ширкат директорини ишдан олиш масаласи турлича ҳал этилади. Агар ширкат иштирокчиси ва у ушбу мансабга таъсис шартномаси асосида тайинланган бўлса, уни ишдан олиш нафақат барча иштирокчиларнинг, балки унинг ўзининг ҳам розилигини талаб этади, чунки, директорнинг тайинланиши таъсис шартномаси орқали шартлашилган бўлади. Лекин зарур сабаблар бўлган ҳолларда хоҳлаган иштирокчи ёки уларнинг ҳаммаси директорни ишдан олиш тўғрисида судга даъво аризаси билан мурожаат этишлари мумкин. Суд бу талабни қаноатлантириши ёки асослантирилмаганлиги учун қаноатлантирмаслиги мумкин.

Агар директор таъсис шартномаси билан эмас, балки ширкат иштирокчиларининг қарорига асосан тайинланган бўлса, иштирокчиларнинг кўпчилик овози билан уни ишдан олиш мумкин. Агар у ўзини ишдан олиш тўғрисидаги қарорни адолатсиз деб ҳисобласа, асоссиз равишда ишдан олингани ёки бошқа адолатсиз сабабларга кўра, етказилган зарарни қоплашни талаб қилишга ҳақли. Қайси йўл билан (таъсис шартномаси, иштирокчиларнинг келишуви, қўшимча шартнома) тайинланганидан қатъи назар директор унга ширкат фаолиятига раҳбарлик қилишга имкон берадиган барча ваколатларга эга бўлади. Агар унинг ваколатлари шартномада белгиланмаган бўлса, унинг ҳаракатлари тадбиркорлик тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мос бўлиши керак.

Директор баъзи ҳаракатларни фақат махсус ваколатларга эга бўлган ҳолдагина амалга ошириши мумкин. Буларга ширкатнинг кўчмас мулкни сотиш ва уни гаровга қўйиш, ширкат ҳуқуқларини бошқа шахсларга ўтказиш каби ҳолатлар киради. Бу ҳаракатлар шартномада келишилмаган бўлсада, уларни содир этиш тақиқланган. Директорнинг ширкат манфаатларига қарши бўлган ўзининг ёки бошқа шахсларнинг манфаатини кўзловчи фаолият билан шуғулланиши, шунингдек, бир вақтнинг ўзида бошқа ширкатни бошқариш ёки унинг аъзоси бўлиши тақиқланади. Лекин

у бошқа ширкатларга омонат сифатида пул қўйиши мумкин, чунки, унинг пул омонатлари унга хусусий мулк ҳуқуқи асосида тегишли бўлади. Директорга шунингдек, бошқа иштирокчиларнинг розилигисиз шартнома шартларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш, янги иштирокчиларни киритиш ва эскиларини ишдан бўшатиш, иштирокчилар улушларини бегона шахсга ўтказиш тақиқланади. Иорданиянинг компаниялар тўғрисидаги қонунининг 18-моддасига асосан директор ширкат фойдасига ҳалол ва виждонан ишлаш ҳамда иштирокчиларга ширкат ишлари ҳақида мунтазам равишда ва уларнинг талабига кўра ҳисобот тақдим этишга мажбур. Ахлоқий ва ҳуқуқий мажбуриятларини бузганлик учун директор жиноий жавобгарликка тортилади. Иорданиянинг компаниялар тўғрисидаги қонунининг 19-моддасига асосан «директор томонидан мажбуриятларининг бузилиши уни жиноий жазо назарда тутилган ҳар бир Иордания қонуни бўйича жавобгарликка тортишга асос бўлади».

Араб мамлакатлари қонунчилигига асосан тўлиқ ширкат ишларини бошқаришни бир неча директорлар амалга ошириши ва бундай ҳолларда уларнинг ҳар бирининг ваколати асосий шартномада назарда тутилиши мумкин. Қонунларда ширкатнинг бир неча директорлар томонидан бошқарилиши мумкинлиги назарда тутилсада, уларнинг ваколатлари махсус тартибга солинмайди. Масалан, Миср Фуқаролик кодексининг 594-моддаси бу масалани қуйидагича ҳал этади: «1) директорларнинг кўп сонлигига йўл қўйилади; 2) бундай ҳолда уларнинг ҳар бирининг ваколатлари келишилган ва аниқланган бўлиши керак». Бундан агар бошқарув директорлар томонидан амалга ошириладиган бўлса, уларнинг фаолият соҳаси аниқ белгиланган бўлиши (масалан, бир маҳсулотни сотиш билан боғлиқ ишларни бажарса, бири сотиб олиш, бошқаси эса умумий ишларни бажариши мумкин) керак деган хулосага келиш мумкин. Директорлар фаолиятини аниқ белгиланмаган ҳолда улар ҳамкорликда ишлашга мажбурдирлар.

Агар бошқарув директорлар томонидан ҳамкорликда амалга оширилса, қарор директорларнинг кўпчилик овози билан қабул қилинади. Бу қоида кўшимча муҳокамани талаб этадиган ёки масалани ҳал қилишни кечиктириш ширкат фаолиятига зарар етказиши мумкин бўлган ҳолларга татбиқ этилмайди. Бу ҳолда масала улушидан қатъи назар ширкат иштирокчиларининг кўпчилик овози билан ҳал этилади.

Директорларнинг кўплиги уларга директорлардан бирини муайян ишни бажариш ҳақида ёзма хабар қилишга ҳалақит бермайди. Бу ҳолда ушбу директорнинг қарори бутун директорлар номидан чиқарилган деб ҳисобланади ва ширкат бу қарор учун жавобгар бўлади. Ширкат унинг номидан фаолият юритувчи ҳар бир шахснинг фаолияти (унинг ширкат иштирокчиси ёки иштирокчи эмаслигидан қатъи назар) ва у томонидан ширкат номидан имзоланган ҳар бир ҳужжат учун жавоб беради. Ширкат директорнинг ўз ваколатларини ғараз мақсадларда суиистеъмол қилиши учун жавоб бермасада, директорнинг виждонсизлик қилганини исботлаб бериши керак. Баъзи мамлакатлар қонунчилиги бўйича ширкат директорнинг ноқонуний ҳаракатлари учун агар у рақобат манфаатларини кўзлаб амалга оширилган бўлса жавоб беради, агар улар жиноий жавобгарликка тортиш характериға эға бўлса, ширкат бу ҳаракатлар учун жавоб бермайди.

Директорнинг жавобгарлиги ширкат аъзоси сифатида унинг иш ҳақи олмаслиги ёки бегона шахс сифатида ҳақ олишидан келиб чиқади. Қонунчилик ҳақ олмайдиган директорни шахсий манфаатларда қилган ҳаракатлари учун жавоб беришни, ҳақ оладиган директорни эса масъул мансабдор шахс сифатида жавобгарликка тортишни назарда тутати.

Ширкат фаолиятини тўхтатиш

Араб мамлакатлари қонунчилиги бўйича тўлиқ ширкат фаолиятини тугатишнинг асослари ва сабаблари муҳим фарқларга эга эмас. Бу сабаб ва асослар қуйидагилардан иборат:

- ширкат фаолиятини тўхтатиш ёки уни қайта ташкил этиш тўғрисида барча иштирокчиларнинг қарори;
- ширкат фаолият юритишининг муддати ўтиши. Бунда муддатнинг шартномага кўра асосий ёки иштирокчилар қарорига кўра узайтирилган муддат эканлиги аҳамиятга эга эмас;
- ширкатни тузиш вақтида кўзланган мақсадга эришилиши;
- ширкатда фақат бир нафар иштирокчи қолган ҳолда;
- ширкат иштирокчилари банкрот деб топилган ҳолда;
- иштирокчилардан бирининг банкротликка учраб, ўз мулкини олган ҳолда, агар бошқа иштирокчилар асосий шартномага кўра ширкат фаолиятини давом эттириш тўғрисида келишмаган бўлишса;
- суд қарорига кўра;
- ширкатни рўйхатдан ўтказиш ҳақиқий эмас деб топилган ҳолда ва бошқалар.

Кўриниб турибдики, тўлиқ ширкат фаолиятини тўхтатишнинг баъзи асослари ҳар бир юридик шахс фаолиятини тўхтатиш учун умумий бўлса, баъзилари иштирокчининг шахси мезонига таянган ҳолда юридик шахс сифатида фақат ширкатга тегишли бўлиб ҳисобланади.

Иштирокчилар тўлиқ ширкат фаолиятини тўхтатиш масаласини унинг муддати ўтган ёки ўтмаганлигидан қатъи назар, ҳал этиш ҳуқуқига эга бўладилар. Лекин Миср Фуқаролик кодексининг 528-моддаси, Саудия Арабистонининг компаниялар тўғрисидаги қонунининг 35-моддасида назарда тутилишича, бундай тўхтатиш учун ширкатнинг барча иштирокчиларининг розилиги олинishi керак. Бу қоида коммандит ширкат фаолиятини тўхтатишга ҳам татбиқ этилади. Ширкатни қайта ташкил этиш ҳам агар асосий шартномада бошқача ҳол белгиланмаган бўлса, барча иштирокчиларнинг розилиги асосида амалга оширилади.

Барча араб мамлакатлари қонунчилиги ҳам ширкат фаолият юритиш муддатининг тегишли ҳужжатларида белгиланишини талаб этмайди. Ширкатнинг фаолият юритиш муддати одатда ширкат олдига қўйилган мақсадлардан келиб чиққан ҳолда кўпинча асосий шартномада белгиланади. Шунинг учун муддатнинг ўтганлиги ва мақсадга эришилганлиги фаолиятни тўхтатиш асос бўлиб ҳисобланади. Агар муддат мақсадга эришилгунга қадар ўтган бўлса, уни узайтиришга, шунингдек, муддат ўтгандан кейин ҳам белгиланган мақсадга эришиш учун фаолият юритишга йўл қўйилади. Охири ҳолатда ширкатга янги тузилма сифатида қаралади ва асосий шартномага ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳамда белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказиш талаб этилади.

Ширкат тузилаётган вақтида унинг олдига қўйилган мақсадга эришилиши билан у ўз моҳиятини йўқотади ва шу сабабдан бу ҳолат унинг фаолиятини тўхтатилишига хизмат қилади. Агар муддат ўтгандан кейин ҳам ширкат белгиланган мақсадга эришиш учун ўз фаолиятини давом эттираётган бўлса, Иордания Фуқаролик кодексининг 602ғ3-моддасига асосан томонларнинг сукут сақлаши шартномани узайтириш розилиги сифатида қаралади. Суд қарорига асосан ширкатга берилган лицензиянинг бекор қилиниши натижасида ширкатнинг олдига қўйган мақсадга эришиш мумкин бўлмай қолган ҳолда, ширкат ўз фаолиятини тўхтатади.

Кўпгина араб мамлакатлари қонунчилиги бир шахс иштирокидаги ширкатнинг мавжуд бўлишига йўл қўймайди. Агар бошқа иштирокчиларнинг вафот этиши натижасида низом жамғармасидаги барча улушлар бир шахсга тегишли бўлиб қолса, қонунга асосан бундай ширкат ўз фаолиятини тўхтатади. Ширкат шартномавий тузилма сифатида қаралади, шартноманинг бир шахс билан тузилиши мумкин эмас.

Баъзи мамлакатларда ширкат таркиби қисқарган ҳолларда унинг фаолиятини тугатиш талаб этилмайди. Масалан, Миср Фуқаролик кодексининг 528-моддаси (компаниялар тўғрисидаги француз қонунининг 9-моддаси) ширкат фаолиятини давом эттириш учун бир йил давомида зарур

микдордаги иштирокчиларга эга бўлишни назарда тутати. Иорданиянинг компаниялар тўғрисидаги қонунининг 28-моддаси эса иштирокчиларнинг бундай зарур қабул қилиниши учун 3 ойлик муддат ўрнатади.

Тўлиқ ёки коммандит ширкатнинг банкротлиги уларнинг бекор бўлишига олиб келади. Ширкатнинг банкротлигига унинг барча тўлиқ шерикларининг банкротлиги сифатида қаралади. Коммандит ширкатда коммандитчининг банкротлиги ширкатнинг тўлиқ банкротлигини келтириб чиқармайди.

Қонунга асосан тўлиқ ширкат иштирокчилардан мулк ундирилганда ёки банкрот деб эълон қилинган вақтда ўз фаолиятини тугатади, чунки бундай ҳолда ширкат шахсий хусусиятини, яъни ташкил этилаётган вақтда у таянган асосий мезонни йўқотади. Лекин бир иштирокчи банкрот бўлган ёки ундирув унинг мулкига қаратилган ҳолларда бошқа асосий шартнома иштирокчилари келишиб ширкат фаолиятини давом эттириш тўғрисида қарор чиқаришлари мумкин. Бундай ҳолларда Иорданиянинг компаниялар тўғрисидаги қонунининг 32-моддаси асосий шартномага тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳамда уни белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказишни талаб этади.